

10. Теория доказательств в советском уголовном процессе. – М., 1973. – С. 484–485.
 11. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации / [отв. ред. П.А. Лупинская]. – М. : Юристъ, 2004. – С. 258.

Анотація

Волошина В. К. Принцип вільної оцінки доказів та його роль у доказуванні. – Стаття.

У статті визначається поняття та зміст принципу вільної оцінки доказів як самостійного міжгалузевого принципу кримінального процесу. Суд, слідчий суддя, прокурор, слідчий, керуючись законом, оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин справи й законодавстві України, не тільки в ході перевірки доказів. Оцінка доказів здійснюється і під час їх перевірки. Водночас вона є самостійним елементом процесу доказування. Автор з'ясовує, що зазначений принцип тісно пов'язаний з іншими принципами кримінального процесу та визначає його роль у доказуванні.

Ключові слова: принцип кримінального процесу, внутрішнє переконання, вільна оцінка доказів, процес доказування.

Аннотация

Волошина В. К. Принцип свободной оценки доказательств и его роль в доказывании. – Статья.

В статье рассматривается понятие и содержание принципа свободной оценки доказательств как самостоятельного межотраслевого принципа уголовного процесса. Суд, следственный судья, прокурор, следователь, руководствуясь законом, оценивают доказательства по своему внутреннему убеждению, которое основывается на всестороннем, полном и объективном исследовании всех обстоятельств дела и законодательстве Украины. Оценка доказательств осуществляется во время их проверки, а также является самостоятельным элементом процесса доказывания. Автор отмечает, что данный принцип тесно связан с другими принципами уголовного процесса и определяет его роль в доказывании.

Ключевые слова: принцип уголовного процесса, свободная оценка доказательств, внутреннее убеждение, процесс доказывания.

Summary

Voloshina V. K. Principle of free justification of the proof and its role during trial of a case. – Article.

The article considers concept and contents of the principle of free justification of evidences as an independent inter-branch principle of the criminal process. A Court, investigating judge, prosecutor, investigating officer, guided by the law, justify the evidences by their inner conviction based on the comprehensive, all-round and unprejudiced investigation of all circumstances of a case and Ukrainian legislation. Justification of evidences is carried out during their checking and is the self contained element of trial proceeding. It is pointed out by the author, that this principle is tightly linked to the other principles of the criminal proceedings and defines its role in the proof of the facts.

Key words: principle of the criminal proceeding, free justification of the proofs, inner conviction, proof proceeding.

УДК 343.162

С. О. Пшенічко

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО СУДДІ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ СКАРГ

Постановка проблеми. Оновлення нормативної регламентації стадії досудового провадження в Україні виявилось не лише в удосконаленні його загальних положень, формуванні системи слідчих (розшукових) дій, а й у значній трансформації інституту судового контролю в досудовому провадженні. Визначивши суб'єкта здійснення судового контролю – слідчого суддю, закріпивши в Кримінальному процесуальному кодек-

сі України (далі – КПКУ) широкий перелік його повноважень, законодавець створив передумови для належної охорони й захисту прав людини в досудовому провадженні. Охорона та захист прав людини в досудовому провадженні можуть здійснюватись різними напрямками, у тому числі й шляхом розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні в порядку, передбаченому Главою 26 КПКУ. При цьому важливе значення має з'ясування повноважень слідчого судді під час розгляду й вирішення скарг, меж цих повноважень та їх співвідношення з активністю сторін за скаргою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розгляду й вирішення скарг суддею в досудовому провадженні розглянуто в працях таких учених, як І.В. Гловюк, І.Р. Дочія, О.В. Калиновський, Т.В. Каткова, Л.М. Кирий, М.О. Колоколов, Н.С. Куришева, І.Л. Махоркін, П.С. Морозов, О.В. Носкова, О.М. Рижих, В.В. Сідоров, Ю.В. Скрипіна, О.С. Ткачук, Л.В. Черечукіна, В.І. Чорнобук, О.Г. Шило та інші. Проте більшість досліджень цих авторів здійснено до прийняття нового КПКУ або на основі законодавства Російської Федерації. Деякі питання доказування в діяльності слідчого судді за новим КПКУ розглядаються в працях таких науковців, як І.В. Гловюк, Т.В. Лукашкіна, Н.П. Сиза, О.Г. Яновська. Однак проблемі активності слідчого судді як суб'єкта доказування під час розгляду й вирішення скарг остаточно не вирішено.

Метою статті є визначення необхідності та меж активності слідчого судді в процесі доказування під час розгляду й вирішення скарг у досудовому провадженні.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що ч. 1 ст. 93 КПКУ вказує, що збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, тобто не відноситься до суб'єктів доказування суб'єктів, які здійснюють судові функції (суд і слідчого суддю), у літературі слушно наголошується, що слідчого суддю варто віднести до суб'єктів доказування. Так, Н.П. Сиза вважає, що на основі аналізу норм Глави 4 «Докази і доказування» КПКУ можна стверджувати, що слідчий суддя є суб'єктом доказування, який уповноважується на встановлення наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, на здійснення оцінки доказів за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом [1].

У коментарях КПКУ зазначено, що суб'єктом, на якого покладається обов'язок доказування під час досудового провадження, є слідчий суддя [2, с. 241]. Н.М. Басай визнала можливість слідчого судді вирішувати питання про визнання доказів недопустимими на стадії досудового розслідування [3, с. 12].

Таким чином, варто говорити про принципову можливість і необхідність позиціонування слідчого судді як суб'єкта доказування під час вирішення питань, віднесених КПКУ до його компетенції, у тому числі під час розгляду й вирішення скарг у досудовому провадженні, особливо з огляду на те, що ст. 94 КПКУ покладає на слідчого суддю обов'язок оцінювати кожний доказ із точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення, за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом.

Проблемним є питання щодо активності слідчого судді в процесі дослідження доказів під час розгляду й вирішення скарг. Вирішення цієї проблеми полягає в наданні обґрунтованих відповідей на певні питання. Зокрема, чи має слідчий суддя право за власної ініціативи витребувати додаткові матеріали або ж повинен обмежитись дослідженням матеріалів, наданих сторонами за скаргою? Чи має він право викликати та допитувати свідків за власної ініціативи?

Стаття 306 КПКУ не дає чітких відповідей на ці питання, а положення щодо судового розгляду також не дають можливості однозначно відповісти на них. КПКУ прямо не передбачає того, що слідчий суддя має право витребувати матеріали за своєю ініціативою [4, с. 654].

Якщо вказати на регламентацію цього питання під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, то КПКУ передбачає право за власної ініціативи заслухати будь-якого свідка або дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання (ч. 4 ст. 151, ч. 3 ст. 156, ч. 4 ст. 172, ч. 4 ст. 193 КПКУ).

Цікаво порівняти вирішення питання про активність слідчого судді під час розгляду й вирішення скарг у КПКУ та в порядку ст. 125 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації.

Пленум Верховного Суду Російської Федерації в п. 12 Постанови «Про практику розгляду судами скарг у порядку статті 125 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації» наголосив, що під час підготовки до розгляду скарги суддя витребує за клопотанням осіб, які беруть участь у судовому засіданні, або за власної ініціативи матеріали, що стали підставою для рішення чи дії посадової особи, а також інші дані, необхідні для перевірки доводів скарги [5]. Як зазначив М.О. Колоколов, коментуючи відповідне положення, ця вказівка припускає активну роль судді в процесі [6, с. 12].

У російській доктрині деякими вченими визнається право судді збирати додаткові докази під час розгляду скарг. Так, Т.І. Андрющенко вказує, що суд у необхідних випадках не має обмежуватись під час проведення перевірки лише тими доказами, які подані учасниками провадження із судової перевірки скарги. У межах перевірки суд має право збирати докази з метою уточнення інформації, яка міститься в наявних доказах, наприклад, витребувати в слідчого додаткові матеріали з предмета скарги (протоколи слідчих дій та інші процесуальні документи). Таку ж вимогу суддя може пред'явити до сторони захисту, щоб більш чітко визначити наявність чи відсутність обставин, що наводяться сторонами. Додаткові докази суд може отримати як за клопотанням сторін, так і за власної ініціативи. Безумовно, збирання додаткових доказів не повинне перетворюватись на самоціль та призводити до необґрунтованого затягування розгляду по суті конкретного юридичного факту, пов'язаного з поданою скаргою [7, с. 91–92]. На думку Н.С. Куришевої, у судовому розгляді за скаргою «суд безпосередньо досліджує всі докази, зібрані в досудовому розслідуванні, а також додаткові докази, надані сторонами або отримані за ініціативою суду» [8, с. 59].

Однак у літературі існують і протилежні пропозиції, зокрема, щодо обмеження активності суду в межах провадження за скаргами [9, с. 15]. Таким чином, у російській кримінально-процесуальній доктрині немає єдності щодо меж активності

судді під час розгляду скарг за ст. 125 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації, хоча судовою практикою визнається можливість такої активності.

Не розглядаючи питання про необхідність активності суду першої інстанції в доказуванні, оскільки це не є предметом нашого дослідження, зазначимо, що здійснення функції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні вимагає певної активності слідчого судді для встановлення законності, обґрунтованості й справедливості обмеження цих прав. Тому повноваження слідчого судді під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження за власної ініціативи заслухати будь-якого свідка або дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання, є виправданими.

Це стосується також вирішення слідчим суддею скарг, оскільки під час оцінки переліку рішень, дій і бездіяльності слідчого чи прокурора, які можуть бути оскаржені в досудовому провадженні (ст. 303 КПКУ), можна стверджувати, що ці рішення, дії й бездіяльність стосуються конституційних прав особи та найбільш важливих процесуальних учасників кримінального провадження. З огляду на значимість цих прав і загальне конституційне положення про те, що права й свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, не можна заперечувати необхідність певної активності слідчого судді під час розгляду й вирішення скарги. Тобто слідчий суддя не має обмежуватись дослідженням лише поданих сторонами матеріалів, які обґрунтовують скаргу або заперечення проти неї.

Ми згодні із зауваженням О.Г. Шилов, що обмеження пізнавальної діяльності судді лише дослідженням доводів скарги є тим шляхом, який веде до формального судового контролю, що взагалі не здатний виконати своє соціальне призначення [10, с. 328].

Питання про активність слідчого судді в процесі доказування тісно пов'язане з питанням про обсяг і межі розгляду й вирішення скарги.

У низці досліджень вказується на ревізійний порядок розгляду скарги [11, с. 10; 12, с. 67]. О.М. Артамонов, заперечуючи такий підхід, обґрунтовує думку, що будь-яких ревізійних початків у перевірці скарги прокурором чи судом немає. Він обґрунтовує це тим, що, говорячи про перевірку лише оскарженого рішення, навіть із певною можливістю вийти за її межі, навряд чи можна стверджувати про «ревізію процесуального провадження». А саме такий зміст закладено в поняття «ревізійний порядок». Лише як обов'язок перевірки у зв'язку з поданою скаргою всього процесуального провадження розкривався ревізійний порядок щодо діяльності суду касаційної інстанції за раніше чинним процесуальним законом та немає жодних підстав розуміти під цим щось інше [13, с. 49]. Дійсно, ревізійний характер більше стосується вирішення обсягу перевірки справи вищим судом. В основі ревізійного порядку лежить аксіома про активність суду, який шукає матеріальну істину, що є характерним для романо-германської правової системи. Активність суду, що виправдовується необхідністю забезпечити інтереси правосуддя, перетворює скаргу лише на привід для ревізійної діяльності суду, межа якої може визначатись лише самим суддею, який керується законом і своїм переконанням [14, с. 57].

Аналіз ст. 125 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації дає можливість стверджувати про відсутність можливості в суду вийти за межі

скарги, оскільки рішення судді може стосуватись лише оскаржених дій і рішень відповідних посадових осіб. М.О. Колоколов у зв'язку із цим зазначає: «Суд жорстко пов'язаний межами скарги та не має права як процесуальний керівник слідчого, дізнавача й прокурора здійснювати ревізію попереднього розслідування в цілому» [15, с. 10].

Оцінюючи ці доктринальні позиції, необхідно зауважити, що за національним законодавством складно зробити висновок про ревізійність порядку розгляду скарги або його відсутність. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. (далі – КПК 1960 р.) прямо не закріплює, чи може прокурор або суддя вийти за межі вимог скарги. Проте, як уявляється, це пов'язувалось із тим, що в КПК 1960 р. відсутні вимоги до скарг у досудовому провадженні, тому складно робити висновок про можливість виходу за межі вимог скарги тоді, коли скаржник не зобов'язаний формулювати ці межі. Водночас у п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи» від 4 червня 2010 р. зазначено, що суд, перевіряючи законність постанови про порушення кримінальної справи, має право прийняти рішення лише щодо тієї особи, інтересів якої стосується подана скарга. Тобто фактично закріплювався обов'язок судді розглянути скарги лише в межах заявлених скаржником вимог; тому не можна було стверджувати про ревізійність судової перевірки законності й обґрунтованості порушення кримінальної справи.

Що ж стосується чинного КПКУ 2012 р., то він прямо не закріплює, чи може слідчий суддя вийти за межі вимог скарги.

Вважаємо, що критерієм меж дослідження під час розгляду й вирішення скарги має бути необхідність встановлення вказаного в скарзі порушення, його наслідків, визначення шляхів відновлення порушених прав та обмежених свобод усіма процесуальними можливостями, які є в слідчого судді, проте за умови, що цим не погіршується становище скаржника порівняно з наявним. Зазвичай активність слідчого судді у встановленні законності й обґрунтованості має обмежуватись доводами та вимогами скарги. Виняток може бути встановлено лише для випадків, коли слідчий суддя під час розгляду скарги виявляє істотні порушення вимог кримінального процесуального закону, тобто тих, що перешкодили чи могли перешкодити ухвалити законне й обґрунтоване рішення (для визначення кола яких можна використовувати норми ст. 412 КПКУ), оскільки судовий контроль має епізодичний і факультативний характер, потребує ініціації з боку зацікавлених осіб, його призначенням є вирішення кримінально-процесуальних конфліктів, що виникли в досудовому провадженні.

Висновки. Активність слідчого судді в процесі доказування під час розгляду й вирішення скарги є доцільною, оскільки дозволяє, не обмежуючись доводами сторін, встановити факти та обставини, необхідні для оцінки законності дій чи бездіяльності, законності, обґрунтованості й справедливості кримінально-процесуальних рішень слідчого та прокурора, що оскаржуються. Для формулювання нормативних основ цієї активності варто в ст. 306 КПКУ закріпити положення про те, що слідчий суддя з метою перевірки доводів скаржника (його захисника, пред-

ставника) або наданих заперечень має право за клопотанням сторін чи за власної ініціативи заслухати будь-якого свідка або дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення скарги. Саме таке вирішення цієї проблеми сприятиме реалізації ст. 94 КПКУ, що вимагає від слідчого судді оцінювати докази за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, причому кожний доказ – з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Література

1. Сиза Н.П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України / Н.П. Сиза // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 2(6). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12snpkpu.pdf>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред. : С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х. : Одиссей, 2013. – 1104 с.
3. Басай Н.М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Н.М. Басай ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – О., 2012. – 20 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
5. О практике рассмотрения судами жалоб в порядке статьи 125 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации : Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 10 февраля 2009 г. № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rg.ru/2009/02/18/zhaloby-dok.html>.
6. Колоколов Н.А. Стадии оперативного судебного-контрольного производства / Н.А. Колоколов // Уголовный процесс. – 2009. – № 9. – С. 8–16.
7. Андрищенко Т.И. Участие суда в доказывании в рамках рассмотрения жалоб на действия (бездействие) и решения органов предварительного расследования / Т.И. Андрищенко // Вестник Волгоградской Академии МВД России. – Волгоград, 2010. – № 2(13). – С. 89–93.
8. Курьшева Н.С. Равноправие участников производства по жалобе (в порядке ст. 125 УПК РФ) / Н.С. Курьшева // Наука и практика. – 2009. – № 1(38). – С. 59–63.
9. Носкова Е.В. Производство по рассмотрению и разрешению судом жалоб в порядке статьи 125 УПК РФ : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / Е.В. Носкова ; Томский гос. ун-т. – Томск, 2011. – 23 с.
10. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України / О.Г. Шило. – Х. : Право, 2011. – 472 с.
11. Будников В.Л. Обжалование действий и решений следователя / В.Л. Будников. – Волгоград : ВСШ МВД, 1990. – 64 с.
12. Федотова Г.В. Оскарження дій та рішень міліції як органу дізнання : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Г.В. Федотова ; Київський нац. ун-т внутр. справ. – К., 2008. – 228 с.
13. Артамонов А.Н. Обжалование действий и решений органов расследования в досудебных стадиях российского уголовного процесса : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / А.Н. Артамонов ; Омская академия МВД РФ. – Омск, 2003. – 215 с.
14. Беззубов С.И. Производство по уголовному делу в апелляционном суде: проблемы теории, нормативного регулирования и правоприменительной практики : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / С.И. Беззубов ; Нижегородская правовая академия. – Нижний Новгород, 2007. – 247 с.

15. Колоколов Н.А. Стаття 125 УПК РФ: сутність судового контролю / Н.А. Колоколов // Уголовный процесс. – 2009. – № 6. – С. 3–11.

Анотація

Пшенічко С. О. Деякі аспекти доказування в діяльності слідчого судді під час розгляду та вирішення скарг. – Стаття.

Статтю присвячено розгляду питань, пов'язаних із визначенням необхідності та меж активності слідчого судді в процесі доказування під час розгляду й вирішення скарг у досудовому провадженні України. Запропоновано внести зміни до ст. 306 Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: скарга, оскарження, досудове провадження, доказування, слідчий суддя.

Аннотация

Пшенничко С. А. Некоторые аспекты доказывания в деятельности следственного судьи при рассмотрении и разрешении жалоб. – Статья.

Статья посвящена рассмотрению вопросов, связанных с определением необходимости и границ активности следственного судьи в процессе доказывания при рассмотрении и решении жалоб в досудебном производстве Украины. Предложено внести изменения в ст. 306 Уголовного процессуального кодекса Украины.

Ключевые слова: жалоба, обжалование, досудебное производство, доказывание, следственный судья.

Summary

Pshenichko S. O. Some aspects of the proving in the activities of investigating magistrate in the review of complaints. – Article.

The article considers the issues related to the definition of the boundaries of the activity and the need for the investigating judge in the course of proving the consideration and resolution of complaints in pre-trial proceedings in Ukraine. It is proposed to amend art. 306 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Key words: complaint, appeal, pre-trial proceedings, proving, investigating magistrate.

УДК 343.123.6

М. І. Смирнов

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ

Постановка проблеми. Послідовне й неухильне дотримання норм кримінального процесуального законодавства України під час кримінального провадження, якими передбачаються права потерпілих від злочинів, є однією з важливих умов реалізації закріпленого в ст. 55 Конституції України права кожного на захист від протиправних посягань.

З реалізацією диспозитивних повноважень учасників кримінального процесу пов'язане положення кримінального процесуального законодавства про можливість розпочати кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПКУ), або його закриття у зв'язку з відмовою потерпілого, а у випадках, передбачених КПКУ, – представника від обвинувачення.

Стан дослідження проблеми. Окремі питання кримінального провадження у формі приватного обвинувачення розглядалися такими вченими, як Ю.М. Грошевий, П.С. Елькінд, В.С. Зеленецький, Д.С. Карев, Л.Д. Кокорев, О.П. Кучинська,